

Dr hab. Michał Moszyński, prof. UMK
Katedra Ekonomii
Wydział Nauk Ekonomicznych
i Zarządzania
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Gagarina 13A, 87-100 Toruń

Toruń, 03 kwietnia 2025

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgra Jakuba Anusika

***Zróżnicowanie europejskiej integracji ekonomicznej
w świetle studiów porównawczych nad kapitalizmem***

Napisanej pod kierunkiem
prof. dr. hab. Rafała Matery
oraz dr. hab. Adama Czerniaka, prof. SGH

Uwagi wstępne

Podstawą przygotowania niniejszej recenzji jest pismo Pani dr hab. Ewy Kusideł, prof. UŁ, Przewodniczącej Komisji UŁ ds. stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse, z dnia 03 marca 2025, zawiadamiające o uchwale tejże Komisji z dnia 03 marca 2025 r. o powołaniu mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgra Jakuba Anusika pt. *Zróżnicowanie europejskiej integracji ekonomicznej w świetle studiów porównawczych nad kapitalizmem*, przygotowanej pod kierunkiem Panów promotorów: prof. dra hab. Rafała Matery oraz dra hab. Adama Czerniaka, prof. SGH, w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

W recenzji dokonano oceny najważniejszych aspektów rozprawy, uporządkowanych w kolejnych punktach wraz ze sformułowaniem końcowej konkluzji, zgodnie z wymogami art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 r, poz. 742 z późn. zm.).

1. Określenie trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego podjętego w rozprawie

Problematyka podjęta w rozprawie stanowi niewątpliwie interesujące pole badań, gdyż łączy dwa obszary będące miejscem intensywnego dyskursu w literaturze ekonomicznej, a szerzej – w całej wiązce dyscyplin składających się na dziedzinę nauk społecznych, w tym głównie nauk prawnych, nauk o polityce i administracji, oraz stosunków międzynarodowych. Jak zauważa Autor, „pomimo bogatego dorobku literatury dotyczącej zarówno kapitalizmu porównawczego, jak i integracji europejskiej, istnieje luka badawcza w obszarze wzajemnych powiązań pomiędzy krajowymi modelami kapitalizmu a stopniem integracji z UE.” (s. 6, jak również s. 61). Wypada się z tym poglądem zgodzić, a przy okazji zauważyć, że – wobec daleko posuniętej eksploatacji obiektów badań – synteza teoretyczna to sposób na przeprowadzenie oryginalnego badania, które daje szanse (i nadzieję) na pewną wartość dodaną w naukach społecznych, a w szczególności w ekonomii.

W związku z tym należy uznać zaproponowaną tematykę za trafną i dostatecznie oryginalną, by podjąć trud badawczy.

2. Ocena poprawności i kompletności celów oraz hipotez badawczych

Postawiony w rozprawie – i to już w drugim zdaniu wstępu – główny cel (s. 5) sformułowano jako: „analiza związku między modelami kapitalizmu państw członkowskich Unii Europejskiej (UE) a stopniem uczestnictwa poszczególnych państw w europejskim projekcie integracyjnym”. I tu od razu rodzi się pierwsza uwaga krytyczna, gdyż analiza stanowi narzędzie badawcze, a nie samoistny cel. Tego typu usterki można było uniknąć, używając np. słowa „ocena”. Podobny błąd jest na stronie 151 („celem modeli jest analiza”). W dalszej kolejności wskazane są dwa cele szczegółowe (s. 7), które – w zamyśle – mają posłużyć celom utylitarnym (rekomendacje dla polityki).

Trzy główne hipotezy (s. 7) skonstruowano poprawnie, choć można zauważyć, że HG1, jako najbardziej ogólna, jest następnie precyzowana przez hipotezy HG2 i HG3 o dychotomicznym charakterze. W zasadzie hipotezę pierwszą można by bez szkody pominąć, gdyż stanowi swoistą „nakładkę” na dwie konkretne hipotezy. Hipotezie trzeciej nadano błędny numer. Później, bo dopiero w rozdziale piątym sformulowano jeszcze 14 szczegółowych hipotez powiązanych z konkretnymi zmiennymi.

We wstępie brak informacji o okresie badawczym, gdyż dopiero na s. 73 dowiadujemy się, że 2020 rok jest ostatnim rokiem analizy, a później, że są dwa podokresy (przed i po

globalnym kryzysie finansowym). Taka wzmianka powinna się tu znaleźć, zgodnie z zasadą: „co? gdzie? kiedy?”

3. Ocena poprawności struktury rozprawy

Główny tekst rozprawy liczy 187 stron, uwzględniając spis literatury i załącznik – 225, zaś bibliografia zawiera 33 strony. Konstrukcję rozprawy oceniam za prawidłową i podporządkowaną zamysłowi badawczemu. Składa się ona z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz niezbędnych spisów i załączników. Pierwszy rozdział, mający charakter teoretyczny, dotyczy załączków studiów nad kapitalizmem w historii myśli ekonomicznej, rozdział drugi poświęcony jest przeglądowi współczesnych studiów porównawczych nad kapitalizmem. I tu uwaga: wydaje się, że termin „studia porównawcze nad kapitalizmem” jest bardziej precyzyjny niż „kapitalizm porównawczy”, bo przecież kapitalizm to przedmiot porównań. Rozdział trzeci łączy wątki zintegrowanej integracji z kapitalizmem w Europie, czwarty – dotyczy ewolucji modeli kapitalizmu, zaś piąty – pytania o wpływ modelu kapitalizmu na stopień integracji.

Poszczególne rozdziały mają odpowiednią kolejność i proporcje, a razem tworzą logiczną i spójną strukturę. Nie mam zastrzeżeń.

Każdy rozdział kończy podsumowanie, co jest prawidłowym zabiegiem, przez co jednak „odchudzono” zakończenie; to nie zarzut, to kwestia wyboru.

4. Ocena stopnia zaawansowania zawartej w rozprawie wiedzy teoretycznej z zakresu nauk ekonomicznych i nauk pokrewnych

Warstwa teoretyczna rozprawy skoncentrowana jest w pierwszych dwóch rozdziałach. Rozdział pierwszy zbiera najważniejsze poglądy klasyków myśli ekonomicznej (nie mam na uwadze tylko myśli klasycznej). Autor omawia poglądy przedstawicieli szkoły klasycznej, szkoły historycznej, wspominając przy okazji o *Methodenstreit*, jak również nurty instytucjonalizmu. Przy okazji napomknę, że przywoływany później kilkakrotnie w tekście ordoliberalizm próbował przełamać wady podejścia szkoły historycznej (brak teorii) i teoretycznego podejścia austriackiej szkoły ekonomii. Podejście Euckena, głównego ideologa ordoliberalizmu, wykorzystuje rozumowanie w kategoriach Weberowskich typów idealnych (co jest przywołane w tekście rozprawy), jak również opiera się na podkreślaniu wagi instytucji i historii w duchu cytowanego w rozprawie D.C. Northa.

W rozdziale drugim dokonano krytycznego przeglądu większości najważniejszych koncepcji, na gruncie których podejmuje się analiz współczesnych odmian kapitalizmu.

Dobrym zabiegiem okazało się zastosowanie np. tabel syntetyzujących dokonania teorii (tabela 2.1, s. 34), co ułatwia odbiór.

Oba rozdziały łączy podobny wniosek, że kapitalizm nie jest jednolitym systemem, lecz stale ewoluuje i przyjmuje różne formy w zależności od kontekstu historycznego i politycznego (s. 25 i 45).

Autor klarownie stawia się na pozycjach porównawczej ekonomii politycznej, instytucjonalnej ekonomii politycznej (VoC), ekonomii instytucjonalnej czy ogólnie – ekonomii politycznej. Umiejętne przywoływanie odpowiednich koncepcji w zależności od omawianych treści stanowią atut wywodów, a trzeba dodać, że ekonomia polityczna to bardzo pojemny zbiór, zawierający ogrom koncepcji i podejść. Widać jednak, że Autor zna literaturę i swobodnie się w niej porusza, przykładowo na s. 49 wskazuje na punkty styczności studiów porównawczych nad kapitalizmem i zróżnicowanej integracji, co pokazuje umiejętność syntezy teoretycznej na potrzeby badań własnych w ramach rozprawy.

Mała uwaga na marginesie: *Flexicurity* pochodzi z Danii, a nie – jak Autor sugeruje – z W. Brytanii (s. 76).

5. Ocena metod badawczych

Doktorant zastosował eklektyczne podejście i połączył kilka metod, w mojej opinii sprawnie i z dobrym efektem, a więc: metody jakościowe (pogłębione wywiady eksperckie, pogłębione, porównawcze studia przypadku) oraz modelowanie ekonometryczne. Każda z metod w inny sposób zbliżała Autora do realizacji celów i weryfikacji hipotez. Zabieg zastosowany z wywiadami należy uznać za ciekawy, ale to też pokłosie doboru ekspertów, których wypowiedzi dowodziły znajomości problematyki. W jednym tylko miejscu ekspert W4 pomylił się, mówiąc, że to Thatcher wycofała się z idei wspólnej waluty po ataku Sorosa na funta. To miało miejsce jesienią 1992 r., kiedy Thatcher nie była już od dawna premierem.

Operacjonalizacja szerokich kategorii i idei w praktyce nie jest zadaniem prostym, tutaj, w ramach niniejszej rozprawy, Autor poradził sobie z tym wyzwaniem i przełożył zadania sformułowane w celach na język narzędzi, dających możliwość weryfikacji hipotez.

Dla większej przejrzystości przydałby się jakiś schemat postępowania, który zebrałby całość stosowane metody i procedurę badawczą na jednym slajdzie.

6. Ocena formalnej strony rozprawy

Praca przygotowana została prawidłowo od strony wizualnej, formatowanie i edycja pozostaje konsekwentna, w tekście nie ma większych uchybień, które warto akcentować, ale rolą recenzenta jest wskazanie pewnych niedociągnięć.

- Autor kilkakrotnie błędnie przywołuje w tekście nazwisko Sebastiana Płóciennika (prawidłowo w bibliografii).
- Zastosowana kolorystyka wykresów niekiedy utrudnia odbiór, z uwagi na zbyt podobne odcienie błękitu, np. wykres 2.1, s. 42, 4.10, s. 121.
- Autor omawia obszary analizy z tabeli 2.2, na s. 43–44, ale zmienia ich kolejność.
- Kilkukrotne stosowanie skrótu „wg” w tekście zamiast „według”.
- „Stanowi przesłankę o tym, że...” (s. 105) – powinno być: „stanowi przesłankę tego, że”.
- „część szwajcarskiej produkcji wysyłanej zagranicę” (s. 100).
- Brak pozycji przywoływanej na s. 84 w literaturze (Thorsten Schulten 2015).
- „składnia to niektórych autorów” (s. 75).
- „szwajcarów” (!!!, s. 74).
- Przywoływana na s. 147 tabela pojawia się dopiero na s. 150. Proponuję ją cofnąć o 2 strony, zwłaszcza że obiektami nie powinno się kończyć rozdziału (tylko tekstem).
- Występują drobne usterki interpunkcyjne i stylistyczne, ale nie będę ich tu przywoływać.

Wydaje się, że spokojna lektura pozwoliłaby na korektę i usunięcie większości błędów.

7. Ocena znajomości, doboru, analizy i interpretacji:

a) Wykorzystywanych w rozprawie źródeł literaturowych

Bardzo mocną stroną rozprawy jest bogata i dobrze dobrana literatura przedmiotu, która zawiera kluczowe pozycje z obszarów poddanych badaniu. Jak wspomniano, lista pozycji jest bardzo długa. W zasadzie brak tylko *Economics of European Integration* Burdy i Wyplosza. To procentuje przy wywodzie, bo Autor swobodnie żongluje teoriami i poglądami różnych Autorów, gdy analizuje kolejne wątki. To pozwala naświetlać problemy z różnych perspektyw i osadzać je w różnych kontekstach.

b) Wykorzystywanych w rozprawie źródeł empirycznych

W rozprawie wykorzystano różnorodne bazy danych międzynarodowych ośrodków badawczych w celu ilustracji analizowanych zjawisk, zwłaszcza przy studiach przypadków oraz przy testowaniu hipotez w rozdziale piątym.

8. Ocena umiejętności poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych przez doktoranta wyników

Doktorant przekonująco prezentuje wyniki swoich badań i wyciąga samodzielne wnioski. Widać też, że ma świadomość ograniczeń, które mogą rzutować na uzyskane wyniki, co dowodzi ważnego u badacza obiektywizmu. Problemy te wyłuszcza w zakończeniu (s. 186), tam też formułuje ogólne rekomendacje dla polityki na szczeblu unijnym. Ciekawe byłoby uzupełnienie tych rekomendacji dla polityk na szczeblu krajowym, np. dla analizowanych krajów.

W tekście rozprawy wiele wywodów obraca się wokół pojęć konwergencji instytucjonalnej, instytucjonalnej komplementarności i integracji. W tym miejscu pozwolę sobie postawić pytanie, czy – w opinii doktoranta – krajom podobnym łatwiej się integrować czy może, na zasadzie uzupełniania, łatwiej o to krajom zróżnicowanym?

Chciałbym też wrócić do zadanego przez Doktoranta pytania (s. 66) „jaki model kapitalizmu jest *de facto* promowany na poziomie wspólnotowych polityk”? Jaki jest jego pogląd na tę kwestię? Jak ma się to do oficjalnie występującego w Traktacie o Unii Europejskiej (Lizbona) modelu społecznej gospodarki rynkowej na szczeblu UE?

9. Wskazanie mocnych stron rozprawy

Rozprawa wykazuje szereg walorów, które przywołano powyżej. Dla porządku zbierzmy je raz jeszcze:

- Prawidłowo i ciekawie postawiony obszar badawczy badań.
- Klarowne przedstawienie bazy teoretycznej, z koncentracją na najważniejszych z punktu widzenia celów rozprawy wątkach.
- Odpowiedni dobór i selekcja literatury przedmiotu, sprawnie przeprowadzona kwerenda.
- Erudycja w interpretacji zjawisk w pryzmacie różnych koncepcji teoretycznych.
- Umiejętnie przeprowadzone badanie jakościowe i ilościowe.

Wskazane niedociągnięcia mają charakter techniczny, łatwo je poprawić i nie rzutują na jednoznacznie pozytywny odbiór rozprawy. Przyjmując, że w ocenie rozpraw na stopień naukowy wyróżnia się najczęściej cztery warstwy: teoretyczną, metodologiczną, empiryczną i utylitarną, przyjmijmy ten kanon jako punkt odniesienia w reasumpcji opinii merytorycznej o przedłożonej rozprawie. W dysertacji można znaleźć wszystkie wskazane warstwy (cele badawcze), choć wypełniono je w różnym stopniu.

10. Konkluzja

Konkludując, stwierdzam, iż przedłożona rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2023 poz. 742 z późn. zm.), gdyż w rozprawie zaprezentowano ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, ponadto w sposób oryginalny rozwiązano naukowy problem. Pan magister Jakub Anusik prawidłowo zdefiniował założenia swego projektu badawczego, obrał odpowiednie metody badawcze i z powodzeniem zrealizował swój zamysł. Wykazał kompetencje naukowe pod względem krytycznej analizy dzieł i poglądów formułowanych w literaturze przedmiotu oraz prowadzenia samodzielnych, rzetelnych badań naukowych. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do publicznej obrony.